
МОРОЗОВА М.М.,
старший викладач,
кафедра товарознавства,
торговельного підприємництва
та експертизи товарів
навчально-наукового,
Інститут торгівлі, обслуговуючих
технологій та туризму,
Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка,
м. Старобільськ, Україна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

У статті визначено шляхи ефективного формування економічної компетентності студентів гуманітарного профілю та описано особливості їх використання в освітньому процесі ВНЗ. До таких шляхів автор відносить: а) збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси у суспільстві; б) використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем економічної теорії та практики; в) реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей.

Ключові слова: економічна компетентність, студенти ВНЗ гуманітарних спеціальностей, шляхи формування економічної компетентності, освітній процес ВНЗ.

В статье определены пути эффективного формирования экономической компетентности студентов гуманитарного профиля и описаны особенности их использования в образовательном процессе вуза. К таким путям автор относит: а) обогащение содержания дисциплин профессиональной подготовки студентов гуманитарных специальностей темами, которые отражают современные экономические процессы в обществе; б) использование в образовательном процессе технологий проектного и модульного учения по проблемам экономической теории и

практики; в) реализация комплекса воспитательных мероприятий по формированию экономического сознания студентов гуманитарных специальностей.

Ключевые слова: экономическая компетентность, студенты гуманитарных специальностей, пути формирования экономической компетентности, образовательный процесс вуза.

The article deals with the analysis of the ways of efficient formation of economic competence of students of the Humanities of higher educational establishments. The author suggests that the following ways can ensure the formation of high level of economic competence of students of humanitarian profile, namely: a) enrichment of the content of disciplines of the professional training of the students of the Humanities with the topics that reflect modern economic processes in the society; b) the use of technologies of module-based and project teaching on the problems of economic theory and practice in the teaching and educational process of higher educational establishments; c) realization of a complex of educational events aimed at forming economic awareness of the students of the Humanities.

Key words: economic competence, students of the Humanities of higher educational establishments, ways of formation of economic competence, educational process of higher educational institutions.

Одна із сучасних вимог, що ставиться перед системою вищої освіти України, полягає в тому, що від майбутніх фахівців очікують не лише високий рівень сформованості вузькоспеціальних професійних компетенцій, але й розвинені загально-професійні компетентності: соціально-культурна, іншомовна, полікультурна тощо. У цьому контексті важко переоцінити значущість економічної компетентності у студентів ВНЗ гуманітарних спеціальностей у сучасних умовах існування ринкових відносин майже в усіх сферах нашої життєдіяльності.

На необхідності належного формування економічної компетентності

у майбутніх фахівців гуманітарного профілю неодноразово наголошували українські та зарубіжні дослідники (див., наприклад, праці А. Андросової, Е. Баграмяна, О. Бондаренка, Т. Бурлаєнко, С. Вітер, О. Гросс, Т. Єфременко, О. Коваленко, Е. Костишин, М. Левочко, В. Москаленка, В. Рижикова, В. Саюк, Л. Тандир та ін.).

Мета статті – визначити й описати шляхи ефективного формування економічної компетентності студентів ВНЗ гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі навчального закладу.

Під економічною компетентністю студентів ВНЗ гуманітарних спеціальностей у нашому дослідженні ми розу-

міємо комплексну інтегративну функціональну якість майбутнього фахівця гуманітарного профілю, в основі якої лежить розвинене економічне мислення й світогляд, а головними характеристиками якої виступають наявність у студентів фундаментальних наукових і прикладних знань у галузі економіки, знань правових норм, які визначають економічну діяльність, специфіки ділового спілкування, базових економічних понять, сформованість навичок та вмінь, необхідних для вирішення економічних проблем, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, готовність до здійснення ефективної економічної діяльності у майбутній професії, високий рівень розвитку відповідних особистісних якостей у сучасних умовах ринкової конкуренції.

Ми переконані, що у процесі формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей слід опиратися на такі наукові підходи, як компетентнісний, функціонально-діяльнісний, аксіологічний, індивідуально-орієнтований, універсальний, креативний та культурологічний, а також на відповідні основні педагогічні принципи формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, до яких ми відносимо: принцип цілісності навчального процесу, принцип відкритості навчального процесу, принцип динамічності навчального процесу, принцип взаємозв'язку елементів навчально-виховного процесу, принцип економічного детермінізму, принцип прогностичності, принцип культуровідповідності, принцип єдності інтеграції й диференціації.

Практичні шляхи формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі ВНЗ ми пов'язуємо із

наступним:

1) збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси у суспільстві;

2) використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем економічної теорії та практики;

3) реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей.

На наше глибоке переконання, збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси у суспільстві, ефективно сприятимуть формуванню їх економічної компетентності, насамперед, за такими критеріями, як інформаційно-когнітивний та мотиваційно-ціннісний, адже організована у такий спосіб навчальна діяльність студентів передбачає, що вони зможуть отримати додаткові знання у галузі економіки, зрозуміти цілі, завдання, основні ідеї, категорії економічної теорії, опанувати розумінням системи зв'язків і залежностей в економіці, збагатити отримані знання власними міркуваннями, усвідомити необхідність у формуванні своєї економічної компетентності як особистісно-значущої цінності задля забезпечення ефективної професійної діяльності у гуманітарній сфері, відчутти потребу у формуванні й самовихованні своєї економічної компетентності.

Вирішуючи завдання збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси у суспільстві, нами було розроблено та впроваджено у навчально-виховний процес ВНЗ

додаткові модулі у структурі таких навчальних дисциплін: «Філософії» – Філософські засади економічної теорії, «Педагогіка» – Економічна педагогіка як процес інтеграції економіки й педагогіки, «Психологія» – Теоретичні питання економічної психології, «Інформаційні технології» – Роль інформаційних технологій у сучасній економічній науці, «Історія світової та української культури» – Мистецтво як авангард економіки, в рамках викладання курсів мистецько-теоретичних дисциплін – Економіка концертної (вокальної, художньої) діяльності, при викладанні курсів з ділової іноземної мови та з практики усного та писемного мовлення – використання текстів економічної спрямованості.

Використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем економічної теорії та практики супроводжувало весь процес фахового навчання й виховання студентів гуманітарних спеціальностей у нашому експериментальному дослідженні. Реалізація даного шляху в освітньому процесі ВНЗ сприяла формуванню беззаперечного розуміння практичного значення економічних знань студентів, вмінь сприймати, узагальнювати, аналізувати та критично оцінювати професійно важливу інформацію економічного спрямування із використанням сучасних інформаційних технологій, усвідомленню необхідності у формуванні своєї економічної компетентності як особистісно-значущої цінності задля забезпечення ефективної професійної діяльності у гуманітарній сфері, розвитку їх здатності до самоосвіти й самовиховання, формуванню базових економічних вмінь і навичок та накопиченню необхідного досвіду економічної діяльності у майбутній професійній галузі.

У процесі експериментальної роботи студенти гуманітарних спеціальностей готували та презентували чимало проектів економічної спрямованості, серед яких варто відзначити наступні:

1) «Електронні гроші». Даний проект передбачав презентацію про історію грошей, їх функції, в рамках даного проекту проводилося дослідження причин виникнення електронних грошей.

2) «Сімейна економіка». У процесі реалізації даного проекту студенти довідалися про основні поняття, структуру сімейного бюджету, можливості раціонального розподілу сімейних бюджетних коштів, реальні можливості поповнення дохідної частини сімейного бюджету.

3) «Економіка навколо нас». Даний проект дозволив зробити акцент на окремих елементарних економічних поняттях, тих з якими студенти зіштовхуються у повсякденному житті. У ході роботи студенти отримали не тільки базові економічні поняття, але й вчилися ухвалювати рішення, враховуючи економічні аспекти й фактори, досліджуючи й аналізуючи життєву ситуацію, а також здобували практичний досвід, необхідний для правильного вибору при купівлі товарів, правильної витрати сімейного бюджету. У процесі аналізу проблеми студенти освоювали методи збору й аналізу інформації, як економічної, так і соціологічної, розвивали навички прийняття економічних рішень.

4) «Оптимізаційне моделювання в економіці». Даний проект познайомив студентів з деякими методами розв'язання певного кола економічних завдань за допомогою комп'ютерного моделювання. Працюючи над проектом студенти довідалися про нові можливості електронних таблиць і систем

візуального програмування.

На основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з теми дослідження, враховуючи існуючий практичний досвід ВНЗ України з організації виховної роботи студентів та власний педагогічний досвід у якості викладача ВНЗ та куратора академічних груп, нами було розроблено план виховної роботи з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ на весь період їх навчання у закладі освіти із використання різноманітних форм організації цієї роботи, до яких увійшли такі: аукціони; бесіди, диспути, дискусії на економічні теми: «Економіка родини», «Економіка університету», «Економіка найближчого оточення»; вікторини, семінари на економічну тематику; зустрічі з керівниками підприємств і господарств, з передовиками виробництва, з фахівцями народного господарства з метою ознайомлення студентів з режимом економії на підприємствах, з роботою підприємств у сучасних умовах господарювання; вечора питань і відповідей; конференції на теми: «Природні багатства нашої Родини»; «Економіка нашого району, міста, області»; ділові й рольові ігри на економічну тематику, круглі столи, «мозковий штурм»; науково-дослідна робота з проблем економіки; гуртки економічних знань; конкурси на економічну тематику; виховні години «Основи економіки», «Основи бізнесу», «Історія вітчизняного підприємництва», «Курс починаючого інвестора», «Цінні папери», «Основи оподаткування», «Економетрика», «Основи споживчих знань», «Планування кар'єри», «Основи менеджменту», «Основи маркетингу», «Бухгалтерський облік», «Фінансовий аналіз», «Вивчення основних

понять і термінів ринкової економіки»; науково-практичні й теоретичні конференції на тему «Мій дім», «Праця й професія», «Закони й міністри», «Відкриваємо музичний магазин», «Як працює банк», «Моя праця впливається в працю моєї країни», «Ощадливість», «Лицарі копійки у класичній літературі»; оформлення стендів «Економічний вісник» у гуртожитку; виробничі екскурсії; самостійна робота студентів з виконання індивідуальних економічних проектів, розв'язку економічних завдань і ін.; тренінги з питань економіки; тематичні економічні тижні; тематичні виставки науково-популярних книг з економіки й економічного виховання; фестивалі; участь студентів у різних формах самоврядування; економічне краєзнавство й дослідна робота студентів; ярмарки.

Необхідно підкреслити, що визначені форми організації виховної роботи зі студентами гуманітарних спеціальностей із формування їх економічної компетентності охоплювали не лише їх позааудиторну діяльність, а й широко використовувались нами у процесі організації їх навчальної, науково-дослідної та самостійної роботи.

Навчально-виховні заходи, що відбулися в рамках реалізації третього шляху – впровадження комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей – сприяли урізноманітненню та збагаченню форм і методів організації навчально-виховного процесу з формування їх економічної компетентності. Організована у такий спосіб виховна робота з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей сприяла розвитку особистісних якостей та лідерських здібностей студентів, які забезпечують успішність виконання професійної

діяльності у процесі вирішення економічних завдань, формуванню позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку базових економічних вмінь і навичок студентів та накопиченню достатнього досвіду економічної діяльності у навчально-виховному процесі ВНЗ.

У процесі експериментального дослідження з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей нами було розроблено та впроваджено у навчально-виховний процес ВНЗ спецкурс «Економічна культура», мета якого полягала у підготовці майбутніх фахівців гуманітарного профілю до включення їх в економічні відносини, властиві сучасному суспільству в умовах нестабільності й невизначеності ринкової економіки, систематизації економічних знань, умінь і навичок, підвищенні рівня економічного мислення, розширенні економічного кругозору й формуванні цілісного уявлення про сучасну економічну систему, а також вихованні раціональної економічної поведінки.

Для забезпечення прагматичної спрямованості курсу нами було підготовлено низку економічних ситуацій з реальної практики роботи майбутніх гуманітаріїв з метою їх ознайомлення з технікою вирішення проблем і формування найбільш повного уявлення про зміст й психологічні особливості особистості у професійній діяльності. Цей комплекс завдань, який передбачав активне використання студентами засвоєних економічних знань, умінь і навичок, сприяв також засвоєнню правильної стратегії економічної поведінки у конфліктній ситуації. З метою вдосконалювання й підвищення рівня економічної грамотності студентів нами був розроблений комплекс рефлексивних завдань, спрямований

на оволодіння студентами техніками знаходження й формулювання проблемних питань. Знайомство з відкритими й закритими питаннями, їх аналіз сприяли розвитку комунікативних стратегій при вирішенні економічного конфлікту. Для забезпечення студентів знаннями і вмілим використанням моделей раціональної економічної поведінки, які лежать в основі професійної діяльності, з'явилася необхідність у створенні ситуативних завдань, при контролі яких робився акцент на знанні нормативного забезпечення й етики економічної діяльності. Поетапний розгляд структури й змісту економічної діяльності дозволив нам використовувати низку колоквиумів, тренінгів з різних тем курсу, а також реалізацію навчальних проектів економічного спрямування.

Отже, аналіз результатів проведеного експериментального дослідження довів ефективність розроблених нами практичних шляхів ефективного формування досліджуваного явища у студентів гуманітарних спеціальностей, про що свідчить як продемонстрована ними цілісність та міцність системи знань у галузі економіки, глибина знань цілей, завдань, основних ідей, категорій економічної теорії; розуміння системи зв'язків і залежностей в економіці; вміння сприймати, узагальнювати, аналізувати та критично оцінювати професійно важливу інформацію економічного спрямування із використанням сучасних інформаційних технологій; досвід роботи з інформацією економічного спрямування у багатьох електронних пошукових системах та різноманітних довідково-бібліографічних каталогах, сформованість навичок роботи з іншими джерелами інформації; усвідомленість необхідності у формуванні своєї економічної компетентності як

особистісно-значущої цінності задля забезпечення ефективної професійної діяльності у гуманітарній сфері; потреба у формуванні й самовихованні своєї економічної компетентності, прагнення до особистісного самовдосконалення, ґрунтовний характер інтересів й мотивів майбутньої професійної діяльності в економічній сфері мають; усвідомлений характер вибору свого професійного фаху, позитивно виражене ставлення до майбутньої професійної діяльності; прагнення й здатність до самоосвіти й самовиховання; сформованість на високому рівні особистісних якостей та лідерських здібностей, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності у процесі вирішення економічних завдань; високий рівень

самооцінки; розвинені базові економічні вміння й навички, достатній досвід економічної діяльності, набутий у процесі навчання та навчальних або поза навчальних практик (якісні показники), так і позитивна динаміка у перерозподілі студентів за рівнями сформованості їх економічної компетентності наприкінці експерименту за кожним окремим критерієм, з тих, що було визначено, і за досліджуванним явищем у цілому (кількісні показники).

Перспективи дослідження бачимо у розробці та впровадженні в освітній процес ВНЗ комплексної технології з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баграмян Э. Р. Адаптивный подход к формированию экономической культуры руководителей образовательных учреждений : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : 13.00.01 / Э. Р. Баграмян. – М., 2011. – 22 с.
2. Бурлаєнко Т. І. Формування економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами ігрових форм навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Бурлаєнко Тетяна Іванівна. – К., 2013. – 190 с.
3. Єфременко Т. О. Економічна культура населення сучасної України (за матеріалами експертного опитування) / Т. О. Єфременко // Соціол. : теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 174 – 194.
4. Костишин Е. І. Економічна культура у контексті загальної культури особистості / Е. І. Костишин // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 6. – С. 217 – 226.
5. Москаленко В. В. Соціально-психологічні детермінанти економічної культури студентської молоді / В. В. Москаленко, О. В. Міщенко // Пробл. заг. та пед. психології : зб. наук. пр. – 2011. – Ч. 3. – С. 261 – 269.
6. Саяк В. І. Формування економічної культури керівних і педагогічних кадрів освіти в умовах конкурентного середовища / В. І. Саяк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 27 – 30.
7. Тандир Л. В. Формування економічної культури студентів промислово-економічного коледжу в професійній підготовці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тандир Лариса Володимирівна. – К., 2009. – 182 с.

TRANSLITERATION OF REFERENCES:

1. Bagramjan Je. R. *Adaptivnyj podhod k formirovaniju jekonomicheskoy kul'tury rukovoditelej obrazovatel'nyh uchrezhdenij* [Adaptive Approach to Formation of Economic Culture of Headmasters of Educational Establishments] : avtoref. dis. na soisk. uchen. stepeni kand. ped. nauk : 13.00.01 / Je. R. Bagramjan. – M., 2011. – 22 s.
2. Burlaenko T. I. *Formuvannja ekonomichnoi kompetentnosti majbutnih menedzheriv osviti zasobami igrovih form navchannja* [Formation of Economic Competence of Managers of Education by Means of Game Forms of Teaching] : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Burlaenko Tetjana Ivanivna. – K., 2013. – 190 s.
3. Yefremenko T. O. *Ekonomichna kul'tura naselennja suchasnoï Ukraïni (za materialami ekspertnogo opituwannja)* [Economic Culture of Population of Ukraine (Results of Expert Survey)] / T. O. Єfremenko // Sociol. : teorija, metodi, marketing. – 2006. – № 4. – S. 174 – 194.
4. Kostishin E. I. *Ekonomichna kul'tura u konteksti zagal'noï kul'turi osobistosti* [Economic Culture in Context of General Culture of Personality] / E. I. Kostishin // Pedagogika i psihologija prof. osviti. – 2008. – № 6. – S. 217 – 226.
5. Moskalenko V. V. *Social'no-psihologichni determinanti ekonomichnoi kul'turi studentiv'koi molodi* [Social and Psychological Determinants of Economic Culture of Students' Youth] / V. V. Moskalenko, O. V Mishhenko // Probl. zag. ta ped. psihologii : zb. nauk. pr. – 2011. – Ch. 3. – S. 261 – 269.
6. Sajuk V. I. *Formuvannja ekonomichnoi kul'turi kerivnih i pedagogichnih kadrov osviti v umovah konkurentnogo seredovishha* [Formation of Economic Culture of Administrative and Pedagogical Staff of Education in Conditions of Competitive Environment] / V. I. Sajuk // Nova ped. dumka. – 2010. – № 1. – S. 27 – 30.
7. Tandir L. V. *Formuvannja ekonomichnoi kul'turi studentiv promislovo-ekonomichnogo koledzhu v profesijnij pidgotovci* [Formation of Economic Culture of Students of Industrial and Economic College in Professional Training] : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Tandir Larisa Volodimirivna. – K., 2009. – 182 s.

WAYS OF FORMING ECONOMIC COMPETENCE FOR STUDENTS OF HUMANITARIAN SPECIALTIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATION

Morozova M.M.,

Senior Lecturer, Department of Commodity Studies, Trade Enterprise and examination of the goods of educational-scientific, Institute of trade, servicing Technology and Tourism, Lugansk National University of Taras Shevchenko, Starobilsk, Ukraine